

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİ

Prof.Dr. Cahit KAVCAR*

Dilin Önemi

Dil, millî kültürün temel öğelerinin başında gelir ve insanları birbirine yaklaştıran en önemli araçtır. Bir toplumda sözlü ve yazılı anlaşma aracı, aynı zamanda düşünme aracı. Dil, insanları birbirine bağlayan, bir toplumu gelişigüzel insan yığını olmaktan çıkararak, millet haline getiren en önemli öğelerden biridir. Aynı dili konuşan ve dil birliği sağlanan toplumlarda, bireyler arasında köklü bir yakınlık, sevgi ve saygı bağları oluşur. Bu bağlar, toplum yaşayışı için çok önemli olan güven duygusunun kaynağıdır. Çok iyi biliyoruz ki, birbirine güven duyan insanların meydana getirdiği toplumlarda birlik ve bütünlük kolay sağlanır.

Dil, millî kültürün temel öğesi olma, milleti meydana getiren bireylerin ortak yanını oluşturma, en önemli iletişim ve düşünme aracı olma, millî değerleri gelecek nesillere aktarma aracı olma gibi temel özelliklere sahiptir. Sözü'nün kısası, insan kişiliğinin gelişip zenginleşmesinde, anadili hem önemli bir araçtır hem de amaç. Gerek bireysel ve gerekse sosyal bakımdan kişiliğin dengeli olarak gelişmesinde dilin büyük payı vardır.

Sözü'nün ve anlatımın önemi üzerine çok şey söylenebilir. Burada ancak birkaç örnek vermekle yetinelim. XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut'ta geçen bir Türk sözü şudur: "Erdemin başı dil." Yani erdemin, faziletin, insanda bulunabilecek yüksek değerlerin en önde geleni dildir. Doğuda ve Batıda, çok eskiden beri güzel ve etkileyici anlatıma önem verildiğini, doğuda belâgat, eski Yunan ve Roma'da retorik adı verilen bir sanatın oluştuğunu biliyoruz.

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

Büyük söz ustası Yunus Emre de, bundan 700 yıl önce:

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aş
Balıla yağ ede bir söz

diyerek, sözün, dolayısıyla dilin önemini ve değerini çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur.

Anadili Eğitimi

Dilin taşıdığı büyük önem, anadili eğitimine ne kadar değer verilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünme ve iletişim becerilerini geliştirmektir. Bundan dolayı, bütün ülkelerin eğitim sistemlerinde dil öğretimine, özellikle anadili eğitimine büyük önem verilmektedir. Bugün bütün dünyada her ülkenin anadili eğitimiyle ilgili, kendine özgü sorunları bulunduğu gibi, bütün ülkelerde kendini gösteren ortak sorunlar da vardır. Nitekim anadili eğitimiyle ilgili çeşitli kuruluşların ortaya çıktığını, çeşitli toplantılar düzenlendiğini görüyoruz.

Bu kuruluşlardan biri, merkezi Hollanda'da bulunan Uluslararası Anadili Eğitimi Örgütü'dür ve bu kuruluş, ilki 1983'te Hollanda'da, ikincisi 1986'da Belçika'da olmak üzere, uluslararası iki konferans düzenledi. Belçika'daki toplantıya 11 ülkeden 45 bilim adamı ve uzman katıldı. "Anadili Eğitiminde Karşılaştırmalı İncelemeler" konulu bu konferansta anadili eğitimiyle ilgili ortak sorunlar, yöntem, ilke ve uygulamalar ele alındı. Konferansta ülkemizi, biri bu satırların yazarı olmak üzere, iki kişi temsil etti.

Yetişmekte olan nesillere andilinin çok iyi bir şekilde öğretilmesi gerçekten çok önemlidir. Çünkü dil, kültürün temel ögesidir ve insanları birbirine yaklaştıran en güçlü araçtır.

Ülkemize gelince, önce şu sorulara içtenlikle karşılık vermemiz gerekir: Çocuklarımıza ve gençlerimize anadilimizi gereği gibi öğretebiliyor, yeterli bir biçimde kullanma becerisi kazandırabiliyor muyuz? Giderek yaygınlaşmakta olan ve bir endüstri halini alan test uygulamaları ile, öğrencilerin duyuş, düşünüş, hayal, tasarı, yorum ve anlatım gücü nasıl gelişecektir? İşte, üzerinde önemle durmamız gereken iki soru. Ne yazık ki, bu sorulara olumlu cevap vermek çok güç.

Yurdumuzda ilkokul çocuğundan yükseköğrenim görmüş kimselere kadar her yaştaki insanımızda, Türkçeyi kullanma açısından eksikliklere rastlanmakta, anlatım, yazım ve noktalama bakımından genelleşmiş yanlışlar görülmektedir. Üniversitede okuyan gençlerimizin büyük çoğunluğunda bile, önemli dil ve anlatım kusurları ile karşılaşılıyor. Bundan dolayı, öğrencilerimize özellikle düzgün yazma, doğru düşünme, duygu ve düşüncelerini etkili bir biçimde anlatma becerisi kazandırma konusuna daha da özenle eğilmek zorundayız.

1986 ÖSYM Birinci Basamak Sınavlarında 40 bine yakın öğrencinin sıfır düzeyinde puan almış olması, hepimizi acı acı düşündürmelidir. Hiç de iç açıcı olmayan bu acı durumun anlamı, öğrenciler okuduğunu anlayamıyorlar demektir.

Yükseköğretim kurumlarımızda, meslek derslerinin yanı sıra, son yıllarda anadili öğretimine yer verilmesi de, yetersizliklerin giderilmesi amacına yönelmiş bir uygulamadır.

Türkçemizin daha iyi öğretilmesi konusunda zaman zaman önemli toplantılar da yapılıyor ve bunu sevindirici bir gelişme olarak görüyoruz. Nitekim 1986 yılında Ankara'da, bilim ve eğitim-öğretim çevrelerini yakından ilgilendiren iki önemli toplantı yapıldı: 1. Türk Eğitim Derneği: Öğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları (10-11 Nisan 1986), 2. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi: Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı (1-3 Ekim 1986). Bu toplantılarda anadilimizin eğitimiyle ilgili çeşitli konular üzerinde duruldu, sorunlar ve çözüm önerileri dile getirildi. Her iki toplantıda sunulan bildirimler de kitap halinde yayımlanmaktadır.

Dili iyi bilme ve düzgün kullanma, hem okul başarısı için, hem de hayatta başarı kazanmak için çok önemlidir. Herhangi bir konuda bilgi eksikliği bir dereceye kadar hoş görülebilir. Ama kişi kendi dilinde doğru ve düzgün bir anlatım becerisinden yoksun kalırsa ayıplanır, ayıplanmalıdır. Özellikle yazılı anlatım yetersizliği, her düzeydeki okullarımızda önemli bir sorun.

Kendi dilimizi iyi öğrenmenin ve yeterli bir anlatım becerisi kazanmanın önemli bir yararı da, yabancı dil öğrenmede kendini gösterir. Gerçekten, kendi dilini doğru ve düzgün öğrenip kullanabilen bir kişi, herhangi bir yabancı dili çok daha kolay öğrenir. Genel olarak okullarımızdaki yabancı dil öğretiminden beklenen verimin alınmadığı da bir gerçektir. Bunda, Türkçe eğitimindeki eksiklerin

büyük payı olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Sözelimi “cümle”yi, cümlelerin öğelerini iyi bilmeyen bir öğrenci, yabancı dildeki “aktif, pasif, direct, indirect” konularını kesinlikle öğrenemez. Yine Türkçedeki fiil zamanları bilinmezse, yabancı dildeki zamanlar kavranamaz. Bu tür örnekler daha çoğaltılabilir. Oysa yabancı dilin günümüzde taşıdığı önem ve yabancı dilde öğretim yapan okullara gösterilen olağanüstü ilgi ortadadır.

Öğrenci yazılarında ve kompozisyonlarda en çok görülen yanlışları ve yetersizlikleri şöyle sıralayabiliriz: Bozuk cümle, noktalama ve imla kusurları, kelimeleri yerinde kullanamayı, düzgün olmayan anlatım, plânsızlık, bilgi ve gözlem yanlışları, birikim yetersizliği, gereksiz sözler, kelime ve görüş tekrarları, sözlerin birbirine ters düşmesi, açık olmayış.

Okullarımızda Türk dili dersi, bütün derslerin temelidir. Anadili öğretimi, bu yönden de büyük önem taşımaktadır. Çünkü dil öğretiminde temel amaç, kişilerin anlama ve anlatma gücünü geliştirmektir.

Bilindiği gibi dil, dört temel beceriden oluşur. Bunlar, dinleme, konuşma, okuma, yazmadır. Bu dört beceriyi, anlama ve anlatma diye özetleyebiliriz. Çünkü anlama, dinleme ve okumayı, anlatma ise konuşma ve yazmayı içine alır. Bunlardan konuşma, okuma ve yazmaya dil sanatları diyoruz. Öyle ise dil eğitiminde asıl hedef, sayılan dört temel becerinin kazandırılması ve geliştirilmesi olmalıdır.

Başlıca Boyutlar

Herhangi bir dersin öğretimi üzerinde durulurken, ele alınması gereken başlıca boyutlar şunlardır: Amaç, muhteva, süre, yöntemler, kullanılan araçlar, değerlendirme. Burada kısaca, anadili eğitimi açısından, amaçlar, muhteva, yöntemler ve öğretmen boyutları üzerinde durulacaktır.

1. Amaçlar

Öncelikle, bir dersi tek başına almak yerine, sistemin bütünlüğü içinde görmek gerekir. Bunun için, Türk Millî Eğitiminin amaçlarından başlayarak, okulun amaçları, dersin amaçları, ünite veya konunun amaçları iyice belirlenmeli, bunlar bütünü içindeki yerini almalıdır. Başarılı sonuç almak ve beklentileri gerçekleştirmek için,

amaçların kitap yazarları ve öğretmenler tarafından çok iyi bilinmesi gerekir. Burada öğretmen yetiştiren kurumlara da büyük görev ve sorumluluk düşmektedir.

Eğitim-öğretim kurumlarımızda yapılan Türk Dili öğretiminin amaçları, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şöyle sıralanabilir:

1. Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak;

2. Onlara, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma becerisi ve alışkanlığı kazandırmak,

3. Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları, Türkçeyi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek,

4. Onlara, dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak, estetik duygularının gelişmesinde yardımcı olmak,

5. Türlü çalışmalarla öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek,

6. Onların millî duygusunu ve millî coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak,

7. Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve milletini, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak,

8. Öğrencilere, bilimsel, eleştirici, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmek.¹

Görüldüğü gibi, amaçlar son derece güzel belirlenmiş, tutarlı ve gerçekçi. Daha önce saydığımız dört temel beceriyi de kapsıyor. Ancak, iş amaçları iyi düzenlemekle bitmiyor. Asıl sorun, bu hedeflere hangi materyalle, nasıl, hangi yöntemlerle ve hangi öğretmenle varılacağıdır.

¹ Millî Eğitim Bakanlığı, *Temel Eğitim Türkçe Programı*, Tebliğler Dergisi, Sayı 2098, 26 Ekim 1981.

Türkçe ve edebiyat derslerinin amacı, bir şey belletmekten çok, Türk dilini sevdirmek, düzgün kullanılmasını öğretmek ve güzel yazıdan hoşlanma zevkini aşılaktır. Bilindiği gibi insanoglunu öteki varlıklardan ayıran temel özelliklerin başında, güzelliği araması ve yaratması gelir. O halde öğrencilerde güzeli arama duygusu ve yaratıcılık zevki uyandırmak, onları buna özendirmek ana ilkelerden biri olmalıdır. Bu da her şeyden önce dil bilinci ve okuma zevki kazandırmakla olur.

2. Muhteva

Türk dili ve edebiyatı derslerinin muhtevasını seçmek önemli bir konudur. Amaçlara göre muhteva seçmek ise en tutarlı yoldur. Çünkü amaç tek başına bir şey ifade etmez. Muhteva, amaca ulaştıracak araç olma bakımından büyük önem taşır. Öyleyse, ne öğretilim, konuları ve metinleri nasıl seçelim, muhtevada ağırlık nerede olmalıdır gibi sorunların iyi cevaplandırılması gerekir.

Anadili eğitimi iki alandan oluşur: 1. Dil becerileri (dinleme, konuşma, okuma, yazma), 2. Dil ve edebiyat üzerine bilgiler. Bu iki alandan dil becerilerine daha çok ağırlık verilmeli, muhteva buna göre düzenlenmelidir.

Dil ve edebiyat eğitiminde esas, öğrencilerin duyuş, düşünüş ve yaşayış bakımından dengeli bir gelişim çizgisi izlemelerini sağlamaktır. Bunun en etkili yolu da, öğrenciye sağlam bir dil bilinci ve okuma zevki kazandırmaktan geçer. Öğretmen bunları yavaş yavaş kazandırmaya çalışırken, okutma işine öğrencilerin zevk alabileceği metinlerle başlamalıdır. Bunun için, öğrencilerin önce kendi sosyal ve kültürel çevrelerine uygun edebiyat ürünleriyle yüzyüze gelmelerinde sayısız yarar vardır. Onlara, anlaşılması güç metinler yerine, kolay anlaşılır ve öğrencinin zevkine, ilgisine uygun metinler verilmelidir.

Herhangi bir metin veya edebiyat eseri söz konusu olunca, "Bunu niçin okutuyorsunuz?" sorusuna aşağıdaki cevaplar verilebilir:

a) Bu eser veya metin öğrencilerin ilgilerine uygundur, onlara zevk verir. Öğrenciler onu okumaya ve onunla kendi zihinsel ilgileri ve etkinlikleri arasında bağlantı kurmaya istek duyarlar.

b) Metin öğrencilerin düzeylerine uygundur. Onlar için bir anlam taşır.

c) Eser, öğrencilerin şu andaki ihtiyaçlarına uygundur. Onların o zamana kadar kazandığı tecrübeyi genişletir. Öğrencilere, kendi özelliklerine uygun, yararlı ve sağlıklı tecrübeler kazandırır.

d) Metin ve eser öğrencilerin gelecekteki ihtiyaçlarına uygundur. Onların okuma becerilerini artırır, anlama gücünü ve edebiyat bilgisini genişletir. Daha yüksek eserleri okuyup değerlendirebilme yolunda öğrencileri geliştirir.

Anadili dersini, öncelikle dil sevgisi, dil duyarlılığı, dil sanatı dersi olarak görmeliyiz. Oysa biz bunu, çoğunlukla, bazı şeyleri telkin etme dersi olarak görüyoruz. Dil ve edebiyat dersinden, öğrencilere başka değerlerin kazandırılması yolunda elbette yararlanılacaktır. Nitekim yukarıda ele aldığımız "Amaçlar"ın 6-8. maddesi bu noktaya yer veriyor. Ama bu uğurda ölçüyü kaçırmamak, amaç-araç dengesini iyi kurmak, asıl hedef olan beceriler kazandırmayı gözden uzak tutmamak gerekir. Özellikle ilk ve ortaöğretim Türkçe ve edebiyat kitaplarında, hiç de estetik zevk taşımayan parçalarla karşılaşılıyor. Bu tür metinler, çocuklara okuma sevgisi kazandırmak bir yana, onları okumaya karşı soğutur.

Kısaca üzerinde durulan ölçütler doğrultusunda hazırlanacak iyi bir dil ve edebiyat programı, daha önceden ne yapıldığını ve bundan sonra neyin amaçlandığını açık seçik göstermelidir. Herhangi bir kademedeki yapılan bir çalışma, daha önceden yapılmış olana dayalı olmalı ve daha sonraki kademe için de bir hazırlık niteliği taşımalıdır. Böylece kopuklukların önüne geçilmiş, bütünlük sağlanmış olur.

Bu arada önemli bir noktayı belirtelim. Bugün ilkokullarımızda uygulanmakta olan program 1968, temel eğitim okulları Türkçe programı 1981, liselerimizde uygulanan Türk Dili ve Edebiyatı programı ise 1957 tarihlidir. Bu demektir ki, liselerimizde 30 yıldır aynı program yürürlükte. Oysa çağdaş program geliştirme ilkeleri doğrultusunda, söz konusu programın yeniden ele alınması gerekir.

Özellikle liselerimiz açısından çok önemli bir nokta da, ders kitaplarında yer alan metinlerin genel olarak 1940'tan önce yazılmış olmalarıdır. Yani öğrencilerimize, Türk dili ve edebiyatının son 45 yıllık örneklerini hemen hemen hiç sunamıyoruz. İşte bu, büyük bir eksiklik. Böyle olunca, okulla çevre ve basın-yayın organları arasında büyük bir kopukluk doğuyor. Okumaya karşı zaten genel olarak ilgisiz olduğumuz için, öğrencilere okuma sevgisi kazandırmak daha da zorlaşıyor.

Gelişmiş Batı ülkelerinde, sözgelimi Belçika'da dil ve edebiyat derslerine, öğrencilerin erişemeyeceği, yaşadıkları çevreyi anlatmayan metinler artık seçilmiyor.

Bizde de yapılması gereken şey, dilimizin tarihsel değer taşıyan örneklerini kısaca ele almak, ağırlığı çağdaş dil ve edebiyat örneklerine kaydırmak, böylece öğrencileri dersten soğutmak yerine derse çekmek ve onlara beceri kazandırmak olmalıdır. Bu arada, ders kitabından ayrı olarak, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca sağlam ölçülere göre seçilmiş metinlerden oluşan bir "metinler antolojisi"ne de şiddetle ihtiyaç bulunduğunu belirtelim. Böyle bir antoloji, hem dersin amaçlarının gerçekleşmesi bakımından hizmet edecek, hem de öğretmeni rahatlatacaktır.

3. Yöntemler

Türk millî eğitiminin, okulun ve dersin amaçları doğrultusunda hazırlanması gereken muhteva, belirlenen süre içinde nasıl öğretilmelidir? Yani dil ve edebiyat derslerinin işlenişinde hangi yöntemler kullanılacaktır? Bu soru gittikçe önem kazanmaktadır ve aslında bütün dersler için geçerlidir.

Öncelikle ve kesinlikle şunu vurgulayalım ki, doğru ve düzgün anlatım doğuştan getirilen bir yetenek değil, doğrudan doğruya eğitimle elde edilen bir beceridir. Bu beceri, elverişli ortamda, uygulama ve denemelerle, özen ve çaba ile kazanılır. Çalışan, iyi eğitim gören, bilinçli çaba gösteren herkes dilini iyice öğrenebilir. Duygu ve düşüncelerini doğru anlatabilir, amacını düzgün olarak dile getirebilir. Özellikle yazma, sanıldığı gibi olağanüstü yetenekler gerektirmez. Elbette herkes büyük yazar olamaz, burada yetenek söz konusudur, ama çaba ve özen gösteren herkes doğru yazma becerisini kazanabilir.

Düzgün yazma, yazarak öğrenilen bir sanattır. İyi, doğru, düzenli ve etkili yazmaya giden yol, alıştırmalardan ve dikkatli denemelerden geçer. İşte bunun için, yazdırma ve düzenli kontrol etme yöntemini çok iyi bilen öğretmenlere ihtiyaç vardır. Bu arada, yanlışlardan kurtulma ve düzenli anlatım için özel bir çaba ve özen şarttır. Bunu yapan öğrencilerimizde büyük gelişmeler görmekteyiz.

Bugün ülkemizde yapılan anadili ve edebiyat öğretiminde kullanılan başlıca yöntemler, anlatma, soru-cevap ve çözümleme yöntemleridir. Anlatma, ders konularının öğretmen tarafından açık-

lanması ve anlatılması temeline dayanan bir öğretim yöntemidir. Buna eskiden "takrir" denirdi. Bu yöntem, sınıf içinde daha çok öğretmenin aktif olmasını gerektirir. Öğrencileri güdülemek (motive etmek), onların ilgisini konuya çekmek ve onları aktif bir duruma getirmek öğretmene düşer.

Soru-cevap yöntemi, önceden hazırlanmış soruların sınıfta öğrenciler tarafından cevaplandırılması, açıklanması ve tartışılması temeline dayalı bir öğretim yöntemidir. Buna "tartışma yöntemi" de denir. Bu yöntemde öğrenciler daha aktif olur ve çalışmalara katılır.

Çözümleme yöntemi, bir bütünü oluşturan parçaları amaçlı olarak birbirinden ayırma işlemidir. Bu yöntem, öğrencileri inceleme ve araştırma yapmaya yönelir. Dil ve edebiyat derslerinde, özellikle metin çalışmalarında bu yöntem sıklıkla başvurulur. Bir okuma parçasında yazıyı okuyup bitirdikten sonra, yazıda geçen olayları ve kişileri sırasıyla belirtmek, ana ve yardımcı düşünceleri bulup çıkarmak bir çözümlemedir. Bir cümleyi öğelerine ayırmak veya bir cümlede geçen ad, sıfat, fiil gibi kelimeleri araştırıp bulmak da yine bir çözümleme işlemidir.

Bunlardan başka, grup çalışması, araştırmaya yönelik ödevler verme, oyunlaştırma yani dramatizasyon, okuma, yazdırma gibi yöntemler de vardır.

Burada temel bir ilkeyi bir daha vurgulayalım. Bu ilke, "dilnin beceri işi olduğunu göz önünde tutma"dır. Öncelikle, dil dersinin bilgiden çok beceri dersi olduğunu çok iyi bilmeliyiz. Bilgi, beceriye dönüştüğü veya beceri kazanmaya yardım ettiği ölçüde değer kazanır. Bu durumda bize düşen, dinleme, konuşma, okuma, yazma gibi dört temel beceriyi öğrencilerimize kazandırmak ve dili bir bütün olarak görmektir. Bu dört temel becerinin birlikte öğretilmesi ve geliştirilmesi gerekir.

İşte bunları yapabilmek için kullanılması gereken yöntemlerin başında, oyunlaştırma, yaptırma ve yazdırma gelir. Oyunlaştırma, dramatize etme yani olayları ve durumları yaşanır hale getirme demektir. Hareket, konuşma, taklit gibi öğelerden yararlanarak olayların ve durumların canlandırılmasına oyunlaştırma diyoruz. Bu yöntem iyi bilinir ve iyi uygulanırsa, öğrencilerin anlatım gücü, kişilikleri ve sosyal uyumu sağlıklı bir şekilde gelişir.

Bilindiği gibi eğitim ve öğretimde öğrencinin aktif katılımı ne kadar çok olursa, onun ne kadar çok duyu organı harekete geçirilirse,

verim ve başarı şansı da o ölçüde artar. Yaptırmaya dayalı olan dramatizasyon yöntemi, bu açıdan çok etkilidir.

Bir de yazdırma yöntemi var. Bu, öğrencilerin yazılı anlatım becerisini geliştirmeye ve onları yaratıcı olmaya yöneltme demektir. Sürekli uygulama çalışmalarına ve düzenli kontrollere dayalı olarak yürütülmesi gereken bir yöntemdir. Beceri ancak, yaptırmakla, uygulamalı çalışmalarla ve düzenli kontrollerle kazandırılır.

Sözün kısası, yöntemler konusunda izlenecek yol, baktırarak değil, yaptırarak eğitim olmalı, eğitim ve öğretim bu doğrultuda yapılmalıdır. Uygulanması gereken önemli bir ilke de, bir tek yönetime bağlı kalmak yerine, yöntem zenginliği ve çeşitliliği ilkesi olmalıdır. Bunları da ancak, iyi yetişmiş, yetenekli ve beceri sahibi öğretmenler yapabilir.

4. Öğretmen Faktörü

Bir eğitim sisteminin en önemli ögesi öğretmendir. Eğitim sisteminin başarısı, temelde, sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağlıdır. Hiçbir eğitim modeli, o modeli işletecek personelin niteliğinin üzerinde hizmet üretemez. Amaçlar çok iyi belirlenmiş de olsa, çok uygun muhteva, kitaplar ve araç gereç de olsa, eğer uygulayıcı durumundaki öğretmenler yetersizse, verim ve başarı beklenemez. Bundan dolayı, "Bir okul, ancak, içindeki öğretmenler kadar iyidir" denilebilir. Her ders için geçerli olan bu durum, anadili eğitimi bakımından daha da geçerlidir.

Bilindiği gibi, iyi bir öğretmende üç temel özellik aranır: 1. Genel kültür, 2. Özel alan bilgisi, 3. Öğretmenlik meslek bilgisi. Genel kültürün önemi açık. Alan bilgisini, bilmeyen öğretmez diye, öğretmenlik meslek bilgisini de, her bilen öğretmez diye açıklayabiliriz.

Öğretmenlerimizin bugün bazı sorunları olduğunu biliyoruz. Bunların başında, bize göre, nitelik sorunu gelmektedir. Ülkemizde özellikle 1974'ten sonra izlenen öğretmen yetiştirme politikasındaki yanlış tutumların, öğretmenlik mesleğinde kalite yönünden ağır yaralar açtığını söyleyebiliriz.

Kendi dilini doğru ve düzgün kullanmayan bir öğrenciden, öteki derslerde başarılı olması, araştırma yapip düzgün rapor yazması ve

yazmaya dayalı yaratıcı çalışmalara girişmesi beklenemez. İşte burada karşımıza öğretmen faktörü çıkmaktadır. Çünkü aynı tip okullardan gelen öğrencilerimizin bir kısmı eli kalem tutar ve çeşitli dallarda güzel yazılar bile yazarken, bir kısmı dil ve anlatım yetersizlikleri içinde bocalıyor. Yani iyi öğretmenlerin elinde yetişen gençler hemen kendilerini gösteriyorlar. İşte, iyi ve nitelikli öğretmenler bunun için gerekli.

Bilindiği gibi, ülkemizde giderek yaygınlaşan bir test endüstrisi var. Şunu önemle belirtelim ki, kendine göre önemi ve büyük yararları bulunan test yöntemi, bir dilin öğrenimi ve kullanımını açısından sakıncalar da taşıyor. Çünkü test, öğrenciye cümle kurmayı ve anlatımı unutturuyor, onu ezberlemeye ve parçalı düşünmeye zorluyor. Nitekim son yıllarda batı ülkelerinde, özellikle Amerika'da testle değerlendirme yöntemine bu açıdan önemli eleştiriler gelmeye başladı.² Bu durumları bilen, kendini ona göre ayarlayan, yazdırma ve anlatım çalışmalarına ağırlık veren, ezber bilgilerden kaçınan, iyi yetişmiş ve bilinçli Türkçe öğretmenlerine çok ihtiyacımız bulunduğu açık.

Şunu önemle vurgulayalım ki, gerçek anlamda eğitim ve öğretmenlik bir sanattır. İnsan yetiştirme sanatı. O halde öğretmen, bilen, yapan, yaratan, yönlendiren, yaptıran, kısacası eğiten kişi olmalıdır. Bunu da herkes yapamaz.

Görülüyor ki, her derste olduğu gibi, ilkokuldan üniversiteye kadar anadili eğitiminde de en büyük görev öğretmene düşüyor. Aslında dil kusurlarına yalnızca Türkçe ve edebiyat öğretmenleri ile öğretim elemanlarının değil, ders veren herkesin dikkat etmesi gerekir. Bundan dolayı, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleri büyük önem taşımaktadır. Hele dil ve edebiyat öğretmenlerinin hem kendilerini çok iyi yetiştirmeleri, hem de öğrencileri çok iyi eğitmeleri temel şarttır. Bu konuda öğretmen yetiştiren kurumlara büyük görevler düşüyor.

İşte burada karşımıza, çözümü gereken önemli bir sorun çıkıyor: İyi ve nitelikli öğretmen sorunu. Unutmayalım ki, nitelikli ve başarılı öğretmenler yetiştirmek için, her şeyden önce nitelikli adaylar gerekir.

² Lois Bouchard, "The Teaching of Writing in the United States". Unesco, Prospects Quarterly Review of Education, 1983, Vol. XIII, No. 1, s. 107-115.

Öyle ise ne yapalım? Eğitimde en önemli öge olan iyi öğretmen nasıl yetişir? Birbirine bağlı iki yolu var bunun: 1. İyi ve nitelikli öğretmen adayları seçmek, 2. Bu adayları çok iyi yetiştirmek.

Nasıl, iyi ürün için kaliteli tohum ve fidan gerekirse, iyi öğretmen için de nitelikli öğretmen adayları şarttır. Oysa bugün öğretmen yetiştiren kurumların, tercih sıralamasında genellikle son sıralarda yer aldığı, düşündürücü bir gerçektir. Nitekim Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, iyi öğretmenler yetiştirmek amacıyla, eski yüksek öğretmen okulu modelini andıran "öğretmen yetiştirme merkezleri" açma yolunda çalışmalar yapmaktadır.

İyi öğretmen yetiştirmek için, öğretmen adayları gelişigüzel değil, bilinçle ve süzerek seçilmelidir. Bu seçimi yaparken, geniş taban, yetenek, başarı, kişilik gibi nitelik ölçütleri kesinlikle göz önünde tutulmalıdır. Bunun için, öğrencilerini geniş çevrelerden seçerek alan öğretmen liselerinin çok uygun ve gür bir kaynak olduğunu görmek veya eski yüksek öğretmen okulu modelini örnek almak çok yerinde olur. Böyle yapılırsa, yalnızca Türk dili eğitimi ve öğretimi için değil, öteki dersler için de nitelikli ve başarılı öğretmenler yetişecek, mesleğin saygınlığı da artacaktır.

Özellikle Türkçe ve edebiyat öğretmen adaylarının, tutarlı ve güvenilir bir kompozisyon sınavı ile mülakat sınavından da geçirilmeleri gerekir. Böylece, kendi yazılı anlatımı bozuk olan veya herhangi bir konuşma özürü bulunan adayların dil ve edebiyat öğretmeni olması önlenir. Test sistemi bunu yapamıyor.

Öğretmenlik mesleğinin, ekonomik ve sosyal şartlar bakımından daha çekici hale getirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan.** "Anadili Eğitimi Üzerine". Millî Eğitim Vakfı Dergisi, 1986, Sayı 1.
- Bouchard, Lois.** "The Teaching of Writing in the United States". Unesco: Prospects Quarterly Review of Education, 1983, Vol. XIII, No. 1, s. 107-115.
- Göğüş, Beşir.** Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi. Ankara, 1978.
- International Mother Tongue Education Network. *Mother Tongue Education in Europe: A Survey of Standard Language Teaching in Nine European Countries.* Edited by Wolfgang Herrlitz, Albert Kamer, Sjaak Kroon, Hans Peterse and Jan Sturm, Enschede (Netherlands), 1984.

———. *Major Publications on Mother Tongue Education in Europe: An Annotated Bibliography*. Edited by Wolfgang Herrlitz, Albert Kamer, Sjaak Kroon, Hans Peterse and Jan Sturm, Enschede (Netherlands), 1984.

Kantemir, Enise. *Türkiye'de Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

Kavcar, Cahit. "Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Üzerine". Milli Eğitim Dergisi, Öğretmenler Günü Özel Sayısı, 1982, No. 59.

———. "Düzgün Yazmanın Önemi ve Yolları". Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 16, Sayı 2, Ankara, 1984.

———. "Türkçe Eğitimi Üzerine". Milli Eğitim Vakfı Dergisi, 1986.

Kavcar, Cahit ve Ferhan Oğuzkan. *Türkçe Öğretimi*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi yayını, Ankara, 1987.

Millî Eğitim Bakanlığı. *İlkokul Programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1968.

———. *Temeleğitim Türkçe Programı*. M.E.B. Tebliğler Dergisi, Sayı 2098, 26 Ekim 1981.

Millî Eğitim Bakanlığı Türk Dili Yüksek Danışma Kurulu I. Toplantısı. Türk Dili Eğitiminin Durumu, Sorunları, Çözüm Yolları. Ankara, 1982.

Milliyet Sanat Dergisi, 1985, Sayı 132.

Scottish Education Department. *The Teaching of Literature*. Edinburgh, 1968.

Tekin, Halil. *Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*. Ankara, 1980.

Türk Dili Dergisi. *Dil Öğretimi Özel Sayısı*. 1983, Sayı 379-380.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti. *Lise Müfredat Programı*. Ankara: Maarif Basımevi, 1960.

Zülfikar, Hamza. *Yüksek Öğretimde Türkçe Yazım ve Anlatım*. Ankara, 1977.